19938 X

Landsmåls- och Folkminnesarkivet
Uppsala

SMÅLAND

Karlstorp, Kråks-
hult, Hässleby

19938

9/3 1949

Nilsson, K.J., 1949

Svar på ULMA:s frågelista M 23 Folkminnen
rörande skörden 22 bl.4:o

X 01D

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Skörden.

Skörden kunde ej bestämas på vissa dagar, den bestämdes efter mognad och växt och efter väderlek, all sädesskäring måste utföras i tort väder, ty binda Nekar (Kärvar) blöta hade svårt att torka innuti. och sådana möglade mycket fort och blev ett nästan odugligt foder. däran var det bättre att den fick stå på roten under en liten rögnperiod än att skära den blöt, om den rätt var fullt mogen. Huvudsaken var att halmen var Torr då säden skars.

Men det gälde också att passa på om det blev någon dag torkväder.

Wid frukesttiden brukade dom säga! då vi fott frukest ä då bäst att vi går ä tar å rög, då blir wist

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

rågväder i dag när då får (dagga av) d.v.s. då daggen torkat av halmen, oavsett vilken veckodag det var. Man möjjade ej ner mer än man hant kraka upp (kraksätta) till Tvällen, ty nekarna skulle ej få nattdagg på marken då blev det dåligt torkväder

Da rågen på vårsommaren var ut=
=växt i ax och skulle börja blomma och vädret liknade till att bli en fröstnatt, så skulle två personer ta en lång töm och halla i var sin ända och gå så lång fran varandra som den räkte och på natten draga den ower rågen för att sopa av daggen på axen till solen gick upp, det skyddade för frösten, så att axen ej blev kylda i fall det blev fröst

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

3

Rågen skulle skäras då Hornet stod i Rö, då blev det vitt brö. d.v.s. Hornet skulle ej vara genom tort, ty då blev det spillsäd och ramlade ur axen under arbetet

Man skulle rågen väl kraka så fick man en förenig rar kaka. D.v.s. Rågen skulle krakas så väl så att axen blev skyddade för rägn. I en röke råg var 12. nekar, 8. under kring kraken och 4. över till hatt (Hattnekar)

Då man körde hem rågen och all säden från åkern så skulle man alltid kaga med kraken hem från åkren, man stäck in billändan i lasset bakom, detta för att onda makter ej skulle ta tillbaka säden och

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

kraka om den sades det, då blev den odryg i lodan. Men rätta orsaken var att det var hemsk fult å ovårdat ut att låta dem stå tomma i jorden. En annan orsak var att samla dem på en enda plats hemma vid husen, till nästa gång dom skulle användas.

Kornet.

Av kornet fins två sörter det ena tvåradigt och det andra sexradigt det tvåradiga säddes 2de vecke och det sexradiga kunde säss i femte vecka ty det växte fotare och mognade ti=digt, då ognarna reste ut sig så var det moget att skära ty annars så stupade det, om det blev blåst, d. v. s. att axen knäktes av och fäll på backen om halmen blev hårt torr.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Då dom skar kornet med skära så plockade dom alltid upp de avstupade axen och lade dem in=uti neken dom skar, innan dom band den. Inne på 1880 talet så bör=jade dom skära kornet med lie, men då gick mycket säd förlorad genom mycket avstupade ax. Dessa ax fick backstugesittare och fattiga gå och plocka upp, och dom samlade gavska mycket. Ej en torkade dom hårt och malde dem på handkvarn och bakade vofflor av mjölet. Då kornet ville stupa så var det moget för utsädeskorn.

Linet

Då linknappen började bli brun så ryskades det, det skulle då bli lent som fjun det ryskades upp med rötterna.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Lägga (Laa) Säden.

Då säden kördes in så lades den i ladan, i mitten på ladan lades några nekar till stäel en liten (kav) sedan fortsatte läggningen utåt runtomkring, alla axen innåt stäelen. Det sades att dom skulle lägga ett par döda Rottor i stäeln, för att skydda ladan för de levand.

Det lades ofta ett halstop Bränvin någonstans kring stäelen, det skulle bli till en stäelsup då dom slutat.

Den som lade säden och krop runt kallades för Laegåsa, och den som kastade nekarna till gåsen kallades för Nekakråka, och den som stod på logen och kaslade upp kallades loakatten. varje nek som kastades upp skulle betyda

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Katt. Då dom lade Rågen så skulle Katten slå neken ett par slag mot balken eller (väggen) för att ingen lös säd skulle följa med upp i ladan och där ramla bort i halmen.

(Korn och havre slogs ej)

All den lösa säd som blev på logen vid inkörningen kallades för spillsäd, denna säd blev alltid den första som moldes av årsskörden.

Vid inkörning av säd så arbetade alla både män och kvinnor barn och ugndom om det var bråskande, eller så många som behövdes, några vissa dagar och tyden vid inkörningen är obekant, vissa dagar kunde ej be=stämmas, det måste göras då vädret bestämde det, ty ingen säd eller Hö kundee inbärgas under dagg eller rägn

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

6

Under de 5 åren jag arbetad vid lantbruket på Gripslund Herrgard så förekom inga vissa tyden, ty de gamla torparna var likgiltiga för hur dant vädert blev, men en söndagseftermiddag, fick vi bud att vi skulle köra in rög på aftonen och det gjorde vi. Orsaken var att det var en rögupperiod och rögen började gro i rökarna, men söndagen var det uppehålsväder blåsigt och halvklart och vi körde in flera lass till kvällen, och på Mandagen rögnade det åter igen. Men den rögen kunde vi ej lägga i ladan utan den kastades hur som, tils den torkat av av innelufften. Men på kvällen så fick vi god spandering av kaffe och diverse mat å tack för hjelpen.

det var år 1887.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Den seden fans förr på Herrgårdar att Kördde dom vält med ett lass säd eller hö, så skulle dom böta (beslå) ett halvstop bränvin en Lördagskväll på alla Kamraterna, efter arbetets slut. Och det var det värt för att få Kamraterna till hjelp att lassa om det och ställa upp vagnen igen. och Bränvinet Kostade blott 75 öre.

En dylik plikt fick dom, om dom högg med träd i skogen å högg vargfitt som det ännu Kallas. d. v. s. att man fick ej stå på två håll omträdet då man hög utan man måste stå på en sida och ömsa om händerna på skaftet från höger till vänster och tvärt om, ty annars blev det en ful och oformlig stubbe likaså trädet.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Det sades ochså att om Erik gav ax, så skulle Olof ge kaka d. v. s. att om försommaren var varm och vacker så skulle Rågen vara i ax Eriksdagen den 18. Maj. så borde den vara mogen Olofsdagen den 29.de, eller 30 juli.
(Men om detta bestämd väderleken)

Blev det rägnväder då rågen skulle ryka (Blomma) så blev sköden dålig.
Man fick ej skära säden i rägnväder, eller binda den, ty då blev svår att få tor den grodde och mågladde i Vöken kring kraken

Om man slådde gräs då det rägnade så fick man torka höet vid solskin.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Det hände ofta att Mäjjekarlen ville joga Pigan genom att mäjja för fort så att hon ej hant med. Men då fant hon på knepet att lemma en liten sodd eller handfull Strå kvar som han ej ej såg då han kom nästa slag, då han högg till så följde det lösa med hugget å det fasta stod kvar, han fick därför hugg flera hugg för att få av det. Då säger han några kärleksfula ord till henne om att han hade lemnat till basöl, då säger hon! då skall du ha till Waggehö.

Dylika upptag förekom alltid då dom var många i arbetet

Behövde slåaren Mejekarlen gå undan för privat behov, så sade kamraterna att han fått lieskita.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Skämma Lien.

Ett anat obehagligt otyg var att få lien skämd. Alla slåtare hade alltid två liar med sig till åkren eller ängen, den ene hängde dom upp någon stans. Ofta kände dom igen varandras liar. och alla var finslipade och vassa. Nu kunde någon i ett obevakat ögonblick ta kamratens upphängda lie, och ta en silverslant och med den dra ett tag över den vassa Eggen, sedan gick det ej att slå med den förr än den blev omslipad, ty silvret hade satt på en ligering på Eggen som ej gick bort utan nyslipning. Men blev gärningsmannen uppenbarad så blev det ofta osamja, men bäst var att betala med samma mynt.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Slåtern började ej på allvar förrän i Ene vecke d.v.s. då veko=
=rokningen gick ut, och det är alltid
veckan efter Midsommar. Sedan
borde den vara avslutad till den
16. Augusti dagen Brynolf (Brynolle),
han kom då och skämde (Brynade) liar=
=arna sedan bet dom ej på gräset som
stod kvar. D.v.s. efter den dagen
eller tiden, så var det stående gräset
så övermoget och utsuget på näring
och hårt att det ej hade fodervärde
och så hårt att liar ej bet på det.

Särskild klädsel vid skörden är
obekant. Kvinnorna hade alltid långa ar=
=mar på sina tröjfor, som knöptes vid
handleden dessa skyddade armarna.
Det fans åkrar som växte mycket

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Tistel i säden, och då använde dom vanligen gamla hanskar som skydade för goddarna.

Några särskilda föstligheter före=kom ej allmänt men på vissa platser så fick dom Risgrynsgröt till kvällmat annars var det dagligen mjölgröt hade dom ej risgryn så tog dom Korn=gryn. Hade dom främmande arbetare någon dag så blev alltid moten mer omwaxlande.

Skämtsamma lustigheter och upptåg förekom alltid, hälst om det var ungdom med i arbetslaget, särskilt vid Dömelonsdag – 1. April. Midsommar det äldre folket var ej sämst att hitta på roligheter för att få de unga i gång, de unga var mycket upp=märksamma då de äldre berättade.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Det tävlades ofta om att få ta de sista huggen, eller hugga hazen, var detta vid slåtern så hände det att dom högg ihop sina liar. Då sade dom alltid, vi får slå tillsammans nästa är också, och li=kaså sade kvinnorna om dom högg hop sina rävsor.

Om någon var lat då han mäjjade säd eller slådde gräs, så sade dom att han fått lien slö bakom skaftet

Ingen ville få sista neken för liten, ty då blev det horunge, då tog dom den lilla och band in den i en annan, då sade dom att han band till Tvillinga. Nekorna var för övrigt inga bestämda storleker på, men dom hade i alla fall ordinärt mått

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

En gammal 80-arig skomakare K. G. Thellgren Harlstorp socken östra härad berättade en gamal historia om att när Gud hade skapat jorden, så skulle han beså den; då kom satan å bad att få dela skörden det lovade Gud men frågade först satan antingen han ville ha det som blev i jorden eller det som blev över jorden, satan valde det som blev i jorden, det växte och blev rikligt, då Gud hade mäjjat av sitt så fick satan ta roten som stod kvar i jorden.

Alltså blev satan lurad. Nu bad han Gud att dom skulle få så var sin tege, det lovade Gud. båda tegarn visade bli god skörd, då dom nu skördat så skulle dom tröska, men satan fick bara lite

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

agnar i sina säckar, och Guds var så tunga och överfulla, då frågade satan Gud efter orsaken? då säger Gud du har glömt att skapa Korn i axen, samt ge det rägn sol. och luft och därför fick du agnar.

Alltså åter lurad.

En annan historia berättade Ansheln Andersson Skogslund Hässleby socken Södra vedbo härad. Småland Att Gud och satan skulle en gång plantera rotfruk=ter, Då frågade Gud, antingen satan ville ha det som växte i jorden eller över jorden, för att ej nu bli lurad bad han få det som växte över jorden, det fick han. Då satte Gud Potatis och det blev så rikligt att alla Karl ble fulla, och satan fick all Blasten, eller (Kalen) åter lurad.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Potatisen.

Om tidig Potatis sattes i 7. de: vecke eller dagarna kring den 15. Maj, så skulle dom vara i sin bästa växt i Ene wecka d. v. s: veckan efter Mid=sommar, och då kunde man pota med fingrarna under växten och hitta en del som var matnylliga, men det hindrade växten om man lossade för mycket på stånnet, ty ofta blev de små lösrivna, bäst var det att vänta tils blommorna började falla av, men då var dom i bästa växt=tiden, då kunde hela växten tagas upp fast att dom ej var mogna, det blev ej förr an Blasten gulnade och föll ned men ej ens då tog man upp dem, blev det ej för kallt så fick dom vara ännu någon wecka.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Då nu upptagningen började på alvar så legde man ihop flera personer för att det skulle gå fort det var i regel både barn och älldre, tiden som gick åt berodde på mängden man hade satt.

På Herrgårdarna kansje det ej gick på en hel vecka, beroende på folk=mängden. Särskilda kalas hade dom ej på Herrgårdarna utan vid jul=afton då fick arbetsfolket mat och koffe och Torparna sin julkast och det räknades som skörde kalas

På Bondgårdarna höls inga fäster men dom fick mera å bättre mat på arbetsdagarna om dom hade främmande personer i arbetet, då hade dom både vit gröt och ost=kaka till kvällmat då dom slutat.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

War det nu några ungdommar med vid en sådan avslutning så så samlades dom i dräng eller pig=kammaren och hade några lekar eller skojjiga påhit kansje ett gamalt drag spel eller en fiol, och så förgick några timmar på kvällen, kansje dom slutligen foljde varandra ett stycke på hemvagen och sjungde visor och resonerade om varjehanda

Ärterna

Ärterna liksom linet ryskades upp med roten, dom växte upp ur ris d v s: då dom kom upp ur jorden så breddes åkern över med ett tunt lager av sölet ris för att revorna ej skulle ligga på jorden under vaxetiden utan ha öppen luft

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

och därför fick man ryska dem ur riset, sedan hängdes dom på stänger eller essjor att torka. Men liknade det till rägnväder så hördes dom hem och hängdes under tak till torkning, men mäst skyddas för rotter.

Rottan sade en gång:
Du stygges vid det jag biter,
men du får äta det jag skiter.

Om sista sädeslasset blev för stort sades det att dom tagit i förskott av nästa års skörd.

Då man skördade lövet (sneddade) fick man ej binda för små kärvar ty då sades det att hon gör feler (fjärelar) eller ochsa Horungar.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål

Skordegröten

Fick dom nu gröt då dom slutat skörden, så var det vanligt att rämma för den, då dom borjöde äta. Då kunde drängen säga.

Nu har jag slutat att skära
nu kan jag äta gröten med ära.

Då kunde Pigan svar,

Men du har skurit slarvigt
och därför äter du gröt larrvigt.

Grötens förekom alltid vi fästig=heter der dom var många om samma arbete, såsom vid tröskning – Potatisplock=ning och vid linarbetet, och det skulle alltid rämmas av både ung och gammal, men vid sädens avslu=tande skärning mins jag ej flera rim vid gröt ätandet.

ULMA 19938. K. J. Nilsson. 1949
SMÅL.
Frgl. M 23

Kopia från Institutet för språk och folkminnen, Accnr. 19938, K. J. Nilsson, Smål